

DEVLETLER HUKUKUNDA TANIMA

Ord. Prof. Dr. Ch. Crozat

Giriş :

Tanımının Devletler Hukukunda geniş bir tatbik sahası vardır. Bu mesele Devletler, hükümetler, muharipler, asiler, millet, ülke değişiklikleri ve hattâ muahedeler için ortaya çıkar. Kısaca denilebilir ki tanıma, bir salâhiyet değişiminin bahis mevzuu olduğu her halde işe karışan bir ameliyedir. Devletler Hukukunun halihazır vaziyetinde, Devletler, işbu hukuk tarafından kendilerine tevdi olunan, bu vazifeyi oldukça geniş bir takdir salâhiyetini kullanmak suretiyle ifa etmektedirler.

Burada nazariyelerin ve içtihadın vardığı hal suretlerinin çeşitliliği yüzünden Devletler Hukukunun en güç meselelerinden biri karşımıza çıkmaktadır. Devlet olarak tanıma ile hükümet olarak tanıma arasında farklar olup olmadığını araştırmak, *de facto* ve *de jure* tanımayı tefrik etmek, tanıma ile şahsiyet arasında bir münasebet mevcutsa bunun ayırıcı kıstasını bulmak, tamamen iradî bir tasarruf bahis mevzuu ise bunun ne dereceye kadar siyasî veya hukukî olduğunu tesbit etmek lâzımdır. *Lauterpacht*'a göre milletlerarası münasebetlerde hukukla siyasetin bu kadar birbirine karıştığı başka hiçbir mevzu yoktur. Bazı müellifler tanımının veya tanımayı reddetmenin Devletler Hukuku ile alâkası olmadığını, bunun tamamen milletlerarası bir siyaset meselesi olduğunu söylemişlerdir. *Philip Marshall Brown* şöyle yazmaktadır : «Tanıma mevzuundaki bütün izahlara ve nazariyelere rağmen hakikat bunun hiçbir kanunla tanzim edilmemiş olduğudur». Bu kanaat yanlıştır: Tanıma ve tanımama, tesirleri bakımından, hukukî olduklarından başka fonksiyonu itibariyle de böyledirler. *Camia* menfaati mefhumu tanıma mevzuunda çok açık bir tatbik sahası bulur.

Tanıma Devletlerin hayatında en canalıcı noktalara temas eden ve kendileri için en buhranlı zamanlarda müdahalesi gözüken bir mefhumdur. Bununla beraber tanıma mevzuunda Devletler Hukukunun bugünkü durumu tatminkâr olmaktan çok uzaktır.

Biz bu etüdümüzü sadece Devlet ve Hükümet olarak tanıma meselelerinin tetkikine tahsis edeceğiz.

I. — DEVLETİN TANINMASI.

Milletlerarası camiaya mensup Devletlerin sayısı muayyen ve sabit değildir. Hâdiseler bir sürü değişiklikler meydana getirir. Eski Devletler ortadan kalkar veya yeni bir Devlet teşkil etmek için diğerleriyle birleşirler veya birkaç yeni Devlet halinde bölünürler, eski müstemlekeler, tâbiyet, manda veya vesayet altındaki ülkeler Devletlik merhalesine erişirler. Bu tahavvüller, milletlerarası camia için bazı meseleleri, hususiyle, tanıma meselesini ortaya çıkarırlar.

A. — Tanımının Tarifi ve Fiilî Şartları.

1) *Tanımanın Tarifi* : Devletler Hukuku Enstitüsünün 1936 içtimasında alınan kararın birinci maddesi Devletin tanınmasını şu şekilde tarif etmiştir : «Tanıma bir veya birkaç Devletin, muayyen bir ülke üzerinde siyasî bakımdan teşkilâtlanmış, diğer Devletlerden müstakil, Devletler Hukuku kaidelerine riayete muktedir bir insan cemiyetinin mevcudiyetini tasdik ve bunu milletlerarası camianın üyesi olarak telâkki ettiklerini gösteren bir tasarruftur».

Bu tarif birtakım itirazlara yol açabilir : Tanıma umumiyetle ferdî olduğuna nazaran herhangi bir siyasî topluluğun milletlerarası camiaya tamamen girmesini temin sadece tek bir Devletin veya müştereken hareket eden birkaç Devletin iktidarında olamaz. Tarife şunu ilâve etmek lâzımdır : «... ve bunu kendilerine müteallik hususlarda milletlerarası camianın üyesi olarak telâkki ettiklerine dair iradelerini izhar ettikleri bir tasarruftur».

Devletler Hukukunun halihazır durumunda, milletlerarası şahsiyet şartlarının mevcudiyetini tasdik ve bunu beyan edecek milletlerarası bir organ bulunmadığından bu fonksiyonu hukukî organ olmak itibariyle daha evvel kurulmuş bulunan Devletler ifa etmektedirler; burada görev ikileşmesi kanununun bir tatbikatı görülmektedir. Bu suretle Devletler aynı zamanda hem kendileri için millî menfaat arzeden bir tasarrufta bulunmakta ve hem de milletlerarası bir fonksiyonu yerine getirmektedirler.

2) *Tanımanın Fiilî Şartları. Stimson Doktrini.*

Burada bir camiayı meşru olarak tanıma talebinde bulunmaya salâhiyetli kılan ve herhangi bir Devletin, diğer bir Devletten ayrılan bir camiayı — işbu Devlete karşı hukuka aykırı bir fiil ika etmeksizin — tanımasına imkân veren fiilî şartlar veya temel kıstaslar (*basic critéria*) bahis mevzuudur.

Milletler Cemiyetinin Daimî Mandalar Komisyonu 1931 senesinde, manda altında bulunan bir ülkenin bu rejimden çıkmasını mümkün kılacak seviyeye ulaşmış telâkki edilebilmesi ve Devlet olarak tanınabilmesi için tahakkuku gereken şartların bir listesini tesbit ve kabul etmiştir. Bu şartlar aşağıda gösterilmiştir :

a) Ayrıldığı Devlet de dahil olmak üzere herhangi bir Devletten *müstakil bir hükûmet*. Anavatanın bu istiklâli reddetmesinin veya esas teşkilât zaviyesinden hükûmetin gayri meşru olmasının ehemmiyeti yoktur; çünkü Devletin menşeinin bir ihtilâle istinad etmesi Devletler Hukukunu artık ilgilendirmemektedir (eskiden vaziyet başka türlü idi). Yalnız anavatanına karşı girişilen mücadele sona ermiş olmalıdır; aksi halde zamansız bir tanıma bahis mevzuu olur ve parçalanan Devlet bu tanımaya iç işlerine müdahale ve binaenaleyh milletlerarası suç olmak itibariyle itiraz edebilir.

Anavatana istiklâlini kabul ettiren Devletin diğer bütün Devletler önünde de müstakil olması icap eder. Yani bu devlet bir diğerinin peyki olmamalıdır. Meselâ 1932 den 1945 e kadar siyaset ve strateji bakımından Japonya'nın kontrolü altında bulunan Mançurya'nın veya İkinci Dünya Savaşında mihver kontrolü altında bulunan Slovakya ve Hırvatistan'ın durumları böyle idi.

17 Mayıs 1948 de Büyük Britanya'nın İsrail Devletinin «müstakil bir Devlette bulunması gereken temel kıstaslara» sahip olmadığını ilân etmesine mukabil aynı tarihte Sovyetler İsrail Devletini ve Hükûmetini *de jure* ve Amerika Birleşik Devletleri yalnız İsrail Hükûmetini *de facto* tanıdılar.

b) *Tesirli bir otorite*, yani nüfusun umumiyeti tarafından itaat edilen bir hükûmet. Meksika ve diğer Amerika Devletlerinin tanınması bahis mevzuu olunca, Britanya Dışişleri Vekili *Canning* şu sualleri soruyordu : Hükûmet İspanya'dan kat'î olarak müstakil kalmak kararını alenen bildirmiş midir? Avrupanın muhtemel bir tecavüzüne karşı müdafasını temine yetecek askerî kuvveti mevcut mudur? Mantıkî bir ölçüde istikrara sahip midir ve muhtelif halk sınıflarının itimadını kazanmış mıdır? Finlândiya'nın Büyük Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından tanınması esnasında da (1919) bu şartlar aranmıştır.

c) *Hudutları muayyen bir ülke*. Bazı muhalif kanaatlere rağmen (*Kelsen, Donati*), Devlet için ülke zaruri bir unsurdur. Gemiler üzerinde yaşayan ve fırsat düştükçe bir Devletin limanlarından istifade edebilen bir insan topluluğunun tanınması düşünülemez.

Tanınmanın yapılabilmesi için hudutların kat'î olarak tesbit edilmiş bulunması zaruri değildir: Birinci Dünya Savaşından sonra bazı yeni

Devletler, hudutlarının tamamen tesbitinden evvel de *de facto* veya *de jure* tanınmışlardı. Bununla beraber Litvanya için Wilna meselesinin bir hal suretine bağlanmasına intizar edildi.

Bunlar Devlet vasfının iktisap edilebilmesi için kâfi olan fiilî şartlardır. Yeni Devletin ne siyasî sistemi, ne medeniyet derecesi ve ne de menşeinin meşru olup olmadığının bu bakımdan ehemmiyeti yoktur.

d) *Milletlerarası vecibeleri ifaya muktedir olmak.* Devletin objektif mevcudiyetini meydana getiren bazı fiilî şartların tahakkuk etmiş olması kâfi değildir. Bundan başka milletlerarası münasebetlerden doğan bütün vecibeleri ifaya muktedir olmak lâzımdır. Federal bir Devlette ve istisnalar haricinde (Ukrayna, Beyaz Rusya) kaide olarak milletlerarası salâhiyetler merkezî Devlette toplanmıştır ve üye Devletlerin bu mevzuda hiçbir salâhiyetleri mevcut değildir.

e) Nihayet bir pozitif hukuk kaidesinin ihlâl edilmemiş olduğu müşahede edilmelidir. Çünkü, umumî bir hukuk kaidesine göre hak, hukukun ihlâli suretiyle doğamaz (*ex injuria jus non oritur*). Devletler Hukukunun men'ettiği bir tecavüz harbi neticesinde teessüs eden Devletin tanıma talep etmesi hali böyledir. Bu Devletin tanınmaması icap eder.

Amerika Dışişleri Vekili *Stimson*, Amerika'da daha evvel beyan edilmiş bir fikri yeniden ele alarak, 1931 de Çin ve Japonya'ya bir nota tevdi etti. Bu nota ile Birleşik Devletler, her nevi tecavüz harbini men'eden, ve Çin, Japonya ve Amerika Birleşik Devletlerinin de taraf oldukları 1928 *Briand - Kellog Misakı* taahhütlerine muhalif herhangi bir muahede ve durumu tanımayacaklarını bildirdiler. Hitler Almanyası Çin aleyhine yaratılan Mandchukuo Devletini, mer'î olan mukavelevî hukuka (9 Devlet muahedesi) mugayir olarak sür'atle tanıdığı halde, Amerika Birleşik Devletleri tanımadan imtina etmişlerdi. 11 Mayıs 1932 de Milletler Cemiyeti Asamblesi, Cemiyet âzasının Milletler Cemiyeti Misakına veya Paris Misakına aykırı olan hiçbir durum veya muahedeyi tanımayacaklarını taahhüt ettiklerini beyan eden bir kararı ittifakla tasvip etmiştir. Bu, cebir ve fetih yoluyla doğan yeni bir Devletin tanınmamasını tazammun etmekteydi ve *Stimson doktrini*'nin neticesiydi.

Habeşistan için, İngiltere, evvelâ tanınamamak vecibesini dermeyan etti, fakat 1938 de bu vecibeden sıyrılmaya çalıştı. Prensip Amerikada, birbirini takip eden şu vesikalarla pozitif hukuk halini aldı : Saavedra - Lamas muahedeleri (10 Ekim 1933), Montevideo'da akdedilen Devletlerin Hakları ve Vazifeleri Mukavelesi (Eylül 1933), VIII. Amerikalılar - arası Konferans (1938); Bogota Şartı «Amerika Devletlerinin tecavüz harbini reddettiklerini» beyan etmektedir : «Zafer haklar yaratmaz» (madde: 5).

Hukuka aykırı olan bu durumu muteber hale getirmek mümkün müdür? *Lauterpacht*'a göre müruru zaman veya zarara duçar olan tarafın muvafakatiyle bu kabildir; fakat şekli veya zımnî tanıma ile olabilir mi? *Scelle* şöyle demektedir: «Kanuna mugayir olan bir duruma hukukî bir kıymet izafe etmek imkânı yoktur». *Lauterpacht* ise başka kanaattedir: «Camianın, umumî menfaat mülâhazasıyla hareket eden üyelerin ferdî veya kollektif tasarruflariyle, evvelce mevcut bulunmayan bir hakkı tasdikine muvafakat etmesine karşı mantıkî bir itiraz yapılamaz. *Ex facto ius oritur* (hukuk vakiadan doğar)». Böylece İngiltere'nin Habeşistan'ın İtalya tarafından ilhakını tanımak kararı bu mahiyette mülâhazalar gözönünde bulundurulurarak muhakeme edilmelidir (İngiltere Avrupa barışı için bunun lüzumlu olduğunu iddia ediyordu). Bilâhare, tanımaya sebep teşkil eden ve 1938 de mevcut bulunan gayenin artık mevcut olmaması esbabı mucibesine dayanarak, İngiltere tanımayı geri aldı : Çünkü Avrupada barış İtalyanın 1940 da Fransa ve İngiltereye harp ilân etmesiyle sona ermişti.

İkinci Dünya Savaşından sonra, Baltık Devletlerinin Sovyet Rusya tarafından ilhakı batılı Devletlerce tanınmadı.

B. — Tanımının Mahiyeti.

Devlet olarak tanımının hukukî ve siyasî olmak üzere iki cephesi vardır.

1) *Hukukî cephesi*. Tanıma bir mukavelenin neticesi midir, değil midir ? Kurucu mu beyan edici midir ?

a) Bir mukavelenin neticesi midir ?

— *Triepel, Anzilotti, Salvioli, Redslob, Verdross* bu suale müspet cevap vermektedirler. Bu müelliflere nazaran tanıma, ya tanınan Devlet tarafından talep olunmalı, yahut da kabul edilmelidir. Demek ki burada — ekseriya zımnî — bir ilk anlaşma vardır ve tanıyan Devletle tanınan Devletin iradeleri birinci defa olarak bu vesile ile karşılaşır. Bu hususta imkânsızlık yoktur, zira Devlet dahilî bakımdan taahhüt altına girmek ehliyetini haiz bulunmaktadır. Misal: 1919 tarihli Saint-Germain muahedesinin 46. ve 53. maddeleri gereğince, Avusturya, Sırp-Hırvat-Sloven ve Çekoslovakya Devletlerinin istiklâlini tanıyordu; gene aynı şekilde İngiltere ile Afganistan arasında akdedilen (1921) muahedesinin 1. maddesiyle, âkit taraflar birbirlerinin bütün dahilî ve haricî istiklâl haklarını tanımaktaydılar.

— Müelliflerin çoğu (*Cavaglieri, Strupp, Oppenheim, Heilborn, Sander, Sotto - Pintor*) tanımanın tek taraflı olduğunu, yani lûtufluk ve inayet vasfını müdafaa etmektedirler. Tamamen fiilî varlıkların (tanımadan evvel Devletler bu durumdadır) şahsiyete temel olabilecek bir Devletler Hukuku kaidesi yaratmaları mümkün müdür? Nasıl olur da iradeleri hukukun dışında kalan Devletler hukukî kıymet ve tesirleri bulunan karşılıklı irade beyanı ehliyetine sahip olurlar?

Zikredilen, muahedelerle tanıma misalleri, tanımanın muahedeye istinad ettiğini tazammun etmez; çünkü bir muahede aynı zamanda iki gayeyi birden yerine getirebilir: Yeni Devletin tek taraflı bir tasarrufla tanınması ve müstakbel münasebetlerin mukavelevî bir şekilde tanzimi (Portekiz'le Brezilya arasındaki 1825 tarihli muahede). Muahedede ifade edilmiş olmasına rağmen tanıma mukavelevî tasarruflar kategorisine girmez. Muahede bunu sadece tescile yarar.

Kelsen, Anzilotti'ye şu itirazı yapmaktadır: Bir Devletin bir muahede ile bizzat kendisinin milletlerarası şahıs olarak yaratılmasına iştirak etmesinde mantıkî bir imkânsızlık vardır.

— *Lauterpacht*'a göre, tanıma ne bir mukavele, ne bir lûtufluk olmayıp Devletler Hukukunun zarurî gördüğü şartların yerine getirilmiş olduğuna dair hüsnüniyetle yapılmış bir beyandır. Bu tanıyan Devletten sâdır olan, hukukî bir vazifenin ifası maksadiyle yapılmış ve objektif vakıalarla tayin edilmiş ehliyete ait bir beyandır. Devlet için zarurî bulunan şartların mevcudiyetini ifade etmek esas itibariyle Devletler Hukukuna terettüp eden idarî bir vazifedir.

Scelle'in fikri buna çok yakındır: şart - vakıa veya tasarrufların tahkiki bahis mevzuudur.

b) Tanıma kurucu mudur, beyan edici midir, veya muhtelit yani aynı zamanda hem kurucu ve hem de beyan edici midir? Bu hususta üç kanaat mevcuttur:

aa) *Tanımanın sırf kurucu olduğunu iddia eden nazariye* (*Jellinek, Anzilotti, Oppenheim, Triepel, Strupp, Cavaglieri, Redslob, De Visscher, Sander*).

Tanımadan evvel Devletin hiçbir hukukî şahsiyeti yoktur; binaenaleyh hak ve mükellefiyetlerle mücehhez değildir. Devletin arzu ettiği takdirde ve arzu ettiği zamanda ve kendisince gerekli şartların mevcudiyeti halinde vaki olan tanıma, milletlerarası hukukî şahsiyetin doğumunu sağlamaktadır. Yeni Devletin aslî unsurların birleşmesi suretiyle mevcut olup olmadığını araştırmak iç hukuka ait bir meseledir. Milletlerarası münase-

sebetler bakımından yeni Devlet ancak tanımadan sonra hukuk süjesi sayılır. *Sander* daha ileri gitmekte ve tanımanın Devleti iç hukuk bakımından da meydana getirdiğini söylemektedir; çünkü, diyor, Devletler Hukuku millî hukukun da kaynağıdır.. *Anzilotti* tanımanın kurucu ve mukavelevî olduğu fikrini, *Cavaglieri* ise kurucu ve tek taraflı olduğu fikrini müdafaa etmektedirler.

Neticeler : 1) Tanımının tesirleri geçmişe şamil olamaz; 2) Geri alınabilir; çünkü irade yaptığı bir şeyi aynı suretle bozabilir.

Tenkrit : Bu nazariye itirazlara maruzdur: Tanınmamış Devlet, kendisinin henüz tâbi bulunmadığı pozitif Devletler Hukukunu ihlâl etmekte tamamen serbest olacaktır; emlâki sahipsiz sayılacak ve işgal edilebilecektir. Karasuları mevcut olmayacak, gemileri korsan addedilecek, diğer Devletler, kendisine karşı hiçbir şekilde bağlı olmayacaktır. Hattâ *Sander*'e göre hudutları içinde bile mecburî mahiyette kaideler isdar edemeyecektir. Halbuki bütün bunlar kabul edilemez. Bu nazariye tanımının siyasî cephesini kuvvetlendirmekte ve onu tamamen takdire bağlı bir tasarruf haline getirmektedir ki bu milletlerarası camianın gayesine muhaliftir.

bb) *Tanımanın sırf beyan edici olduğunu kabul eden nazariye* (*Rivier, Fauchille, De Lapradelle, Hall, De Louter, Brierly, Le Fur, Scelle, Accioly, 1933 Montevideo Mukavelesi*).

«Devletler Hukuku süjelerini kendisi yaratmaz, fakat onları hukukî şahıs olarak bulur» (*De Louter*). Zarurî bir cemiyete zarurî bir kanun kendisini kabul ettirir. Bir Devlet üç klâsik unsuru (halk, ülke, iktidar) şahsında toplarsa *ipso jure* Devletler Hukuku süjesidir. Diğer Devletler onu tanımakla mevcudiyetini resmen müşahede etmiş olmaktan başka birşey yapmazlar. «Devlet tanınmadan evvel mevcuttur; aksi halde tanıma bahis mevzuu olmazdı: Yok olan birşey tanınamaz» (*Mérignhac*). Devlet tanınmasından evvel de milletlerarası camianın bütün üyelerinin istifade ettiği haklara, selâhiyetlere malik ve meselâ ecnebileri himaye gibi vazifelerle mükelleftir.

Görüldüğü veçhile tasarruf sırf beyan edicidir: Evvelce mevcut bir Devletin müktesep durumunun müşahedesinden başka birşey bahis mevzuu değildir.

O halde tanımının mânası nedir? Bazılarına göre tanıma milletlerarası camiaya yeni bir Devletin kabulünü, diğerlerine göre ise diplomatik münasebetlerin tesisini veya haklardan istifade ehliyetinden hakları kullanmak ehliyetine geçişi ifade eder.

Tabii hukuk taraftarlarınca (eski müelliflerden başka *Pillet, Despagnet, Calvo*) müdafaa edilmiş olan bu nazariye, yeni objektivistlerce de kabule mazhar olmuştur. *Scelle* evvelce Devletler Hukukunun sadece halihazırda mevcut Devletlerin değil, fakat ilerde doğacak olanların da aynı zamanda mevcudiyetini farzettiğini söylüyordu. Bugün ise hükümetlerin selâhiyetinin veya Devletin mevcudiyetinin daha evvel mevcudiyet şartlarını tesbit ve tayin eden her Devletin Esas Teşkilât Hukuku kaidelerine nazaran iktisap edildiğini müdafaa etmektedir. Binaenaleyh hukuk kaidelerine göre hükümetlere milletlerarası selâhiyet tevcih eden şart-tasarufların veya şart-vakıaların tahkiki bahis mevzuudur. Tanıma bir şeyin tevcihini değil, tahkik ve teyidini tazammun eder. *Diena*, Devletler Hukukunun teamülî bir kaidesi gereğince, her Devletin, teşekkülü ânından itibaren hukukî şahsiyeti haiz olduğu kanaatindedir.

Neticeler : 1) Tanımanın tesirleri geçmişe şamil olabilir ve mevcudiyet şartlarının fiilen içtima etmiş olduğu zamana kadar çıkabilir, 2) Başkalarının haricinde olan bir vakıaya bağlı bulunması itibariyle tanımanın kanunî mevcudiyeti olan her Devlete karşı yapılması icap eder. Yeni Devlet istenilen şartları haiz bulunmasına binaen realiteye uygun bir şekilde muamele görmeyi isteyebilir, 3) Tanıma şarta bağlı olamaz. Vakıayı ancak olduğu gibi kaydetmelidir, 4) Tanımanın geri alınması düşünülemez, çünkü kendisini empoze eden bir vakıanın ortadan kaldırılması mümkün değildir, 5) Devlet, teşekkülü ânından itibaren ve tanınmasından evvel milletlerarası kanun muvacehesinde hareketlerinden mes'uldür: Malları sahipsiz mal olmadığı gibi gemileri de korsan gemisi değildir; eski Devletle yenisi arasındaki devamlılık temin edilmiş ve hususî şahısları ilgilendiren akitler, nizamnameler, kanunlar, hukukî bir boşluğun mevcut olduğu devirde yapılmış gibi, keenlemyekûn addedilmemiştir.

Tenkrit : Heyeti umumiyesi itibariyle bu nazariye doğrudur (hukukî boşluğu reddetmesi, tanımanın geçmişe şamil olması, şarta bağlı tanıma olamayacağı ve tanımanın geri alınmayacağı), fakat: 1) bu nazariye tanımayı an'anevî olarak kabul edilmiş kıstasların müşahedesinden ibaret ve tamamen otomatik bir formalite haline getiriyor. Halbuki bu kıstasların mevcudiyetinin tayin ve tesbiti meselesi müşkül olabilir ve çok kere ihtilâflara sebebiyet verir. Yeni camianın hakikaten mevcut olup olmadığı meselesini halletmek lâzımdır. Zira Devlet olarak yaşadığını iddia eden her camianın zarurî olarak Devlet olması icap etmez, 2) Eski Devletlerin yeni Devleti tanımaya mecbur oldukları ve yeni Devletin hakikî bir tanıma hakkını haiz bulunduğu söyleniyor. Fakat meseleyi bu

istikamette tanzim eden pozitif bir Devletler Hukuku kaidesi mevcut değildir; tanıma Devletlerin menfaatine müteallik bir mesele (kendisinden zorla ayrılan ve menfaatlerini haleldar ederek doğan bir Devleti eski Devlet herhalde en son tanıyacaktır, halbuki bunda menfaati bulunan Devletler yeni Devleti tanıma hususunda ilk evvel harekete geçeceklerdir) ve aynı zamanda Devletler Hukukunun tevcih ettiği bir vazifenin yerine getirilmesidir, 3) tanıyan Devletin tanıdığı Devlete bazı mükellefiyetler tahmil etmek için bu fırsattan istifade ettiği haller de vakidir.

cc) *Muhtelit nazariye* : Tanıma aynı zamanda hem kurucu ve hem de beyan edicidir (*Miceli, Salvioli, Hall, Guggenheim, Kunz, Devaux, Lauterpacht*).

Bundan evvelki nazariyelerden hiçbiri bütün olarak kabul edilemez. Bununla beraber herbirinin nazarı itibara alınması gereken unsurları mevcuttur; tanıma bir bakıma beyan edici, diğer bir bakıma göre de kurucudur.

— *Tanıma beyan edicidir* : 1) Hukukun ehemmiyet atfettiği vakıaları beyan eder; 2) Tanınmamış Devletin evvelden haiz olduğu ve yeni Devletle eski Devletler arasındaki başlıca münasebetlere taallük eden hakları beyan eder (*Guggenheim*). Devletin mevcudiyeti için aranılan şartlar tamam olunca, tanıyabilecek durumda bulunan Devletin siyasî sebeplerden dolayı tanımayı reddetmek serbestisi hukuken mevcut değildir. Yeni camianın, yeni Devlet olarak, mevcudiyetinin menşesine kadar çıkan neticeleriyle birlikte, bu durumdan hukuken faydalanması icap eder. Burada tanımanın tamamen siyasî, lütuf kabilinden veya münakaşa mevzuu olduğunu iddia eden nazariyeye karşı bir aksülamel gözükmemektedir. Milletlerarası camianın üyeleri, yeni bir Devleti aralarına kabul etmekle, menfaatlerinin icaplarını yerine getirmiş olmuyorlar, fakat Devletler Hukukunun kendilerine tahmil ettiği bir vazifeyi ifa ediyorlar.

— *Tanıma kurucudur*, çünkü yeni Devlete tanınmadan evvel istimal edemeyeceği haklar tevcih etmektedir; tanıma bu Devletin hukukî faaliyet sahasını genişletmektedir. Devletler Hukuku tarafından kendisine bırakılan selâhiyete uygun olarak hüsnüniyetle hareket eden bir Devlet, yeni camiaya karşı, onu tanımadan evvel, bütün Devletler Hukuku kaidelerini tatbikle mükellef değildir. Tanıma tasarrufu mevzu Devletler Hukukunda bulunan ve istifade edilen basit bir formalite değildir; bunun siyasî münasebetlerin tesisini mümkün kılan alelâde bir beyan olduğu da kabul edilemez. Devletin milletlerarası haklarının doğumu için tanıma kat'î ve mecburidir. Tanıma Devlet sıfatının icap ettirdiği şartların mevcudiyetini

ve milletlerarası hukukî münasebetlerde bulunmak ehliyetini tasdik eder; bundan da yeni Devlet için Devletler Hukukunun normal sùjeleri gibi muamele görmek hakkı çıkar.

Dikkat edilmesi gereken bir nokta daha vardır: *Devaux* kurucu ve haklar tevcih edici telâkki ettiği ferdî tanıma ile beyan edici mahiyette gördüğü kollektif tanıma (meselâ Milletler Cemiyeti âzalıgına kabul keyfiyetinden doğan tanıma) arasında bir tefrik yapıyordu. Birinci şıkta Devlet tanıyıp tanımamakta tamamen serbesttir; ikinci şıkta ise tanımayı reddedemez. Fakat bir Devletin Milletler Cemiyetine kabul olunması, mezkûr Devletin, bütün âzalarca *de jure* tanındığını tazammun etmez. Binaenaleyh Milletler Cemiyeti âzalıgı ile tanıma arasında mutlak bir mutabakat mevcut değildir. Mesele Birleşmiş Milletler Teşkilâtı için de aynı şekildedir. Çünkü Devlet mahiyetleri gayri kabili inkâr olan birçok Devletler bu müesseseye âza kabul edilmemişlerdir.

2) *Tanımanın Siyasî Cephesi.* Milletlerarası tatbikatta, Devlet vasfının icap ettirdiği şartların ve milletlerarası münasebetlerde bulunmak ehliyetinin mevcut olup olmadığını takdir ve tanımayı tevcih eden Devletlerdir. Halbuki bu takdir keyfiyeti siyasî bir muameledir ve bu hususta Devletler oldukça geniş bir serbestiye sahiptirler. Tasarrufun bir kaza organından değil de hükûmetin icra organından sadır olması bunun siyasî vasfını iyice tebarüz ettirmektedir. Misal olarak yeni bir hâdise zikredilebilir; burada Devlet olarak tanıma değil, hükûmet olarak tanıma bahis mevzuudur; fakat bu ikisi arasında derin bir mahiyet farkı mevcut değildir: Güvenlik Konseyinde İsrail Hükûmetinin Amerikan Hükûmeti tarafından vaktinden evvel tanındığını söyleyen Suriye temsilcisine cevap veren Amerika Birleşik Devletleri temsilcisi şöyle demişti: «Memleketimin yaptığı bu tasarrufun kanuna uygun ve muteber olup olmadığını takdire salâhiyetli bir kaza otoritesi veya diğer herhangi bir otoritenin mevcudiyetini kabul edemem». Temsilci Birleşmiş Milletler Şartı'nın, bu hakkı hiçbir şekilde tahdit etmediğini de ilâve etmiştir.

Tanımada Devletin şahsî menfaatini ilgilendiren ve siyasî vasfı inkâr kabul etmeyen bir saha vardır. Kendilerine terettüp eden vazifelerin karşısına Devletler ilk plânda millî menfaatlerini koyarlar. Tanıma hususunda Devletler alâkasızlık göstermezler ve kendilerine bazı menfaatler temini (meselâ ticarî menfaatlerin yayılması) için bu fırsattan istifade ederler (1928 de Hicaz'ı tanıyan Amerika Birleşik Devletlerinin durumu). Devletlerin hattı hareketi bazen siyasî hâdiselere yol açabilir: Tanımanın gecikmesi gayri dostane bir hareket telâkki edilebilir.

Tanıma tamamen takdire bırakılmış bir tasarruf da olamaz; bunun muayyen hudutları vardır; işte bu yüzden tanıma bazen suç manzarası

arzeder; meselâ milletlerarası kaideye mugayir olarak tevcih edildiğinde (Stimson Doktrini) veya mevsimsiz yapıldığında durum bu merkezdedir ve protestolara, misillemeye ve hattâ harbe sebep olabilir: 1778 de Fransanın Amerika Birleşik Devletlerini tanımasını mevsimsiz telâkki eden İngiltere harp ilân etmişti.

C. — Devletin Tanınması Şekilleri.

1) Tanıma ya *sarih* veya *zımnî* olur.

Devletler Hukuku tanıma hususunda usuller vaz'etmemiştir; tanıma mutlaka bundan istifade edecek Devletin talebiyle olmamalıdır.

— Tanıma umumiyetle *sarih*'tir ve şekli bir beyandan, diplomatik bir notadan, üçüncü şahıs mesabesinde veya tanınan Devletle yapılan bir muahededen neş'et eder. Tanıma yeni Devlet tarafından istenir ve — daima mümkün olmakla beraber — devamlı şekilde reddedilirse, gayri dostane bir hareket telâkki edilebilir.

— Tanıma *zımnî* de olabilir. Bu nazik bir meseledir. Zımnî tanıma halleri çoğalmış ve mübalâğalı bir şekil almıştır (*Moore* ve Devletler Hukuku Enstitüsünün 1936 tarihli ve yeni Devlet ve Hükûmetlerin tanınmasına müteallik kararlarınının 9. maddesi). *Prof. Lauterpacht*, tehlikeli olan ve tanıma müessesesini kıymetten düşüren bu durumu haklı olarak tenkit etmiştir.

Aşağıdaki hallerde zımnî tanımanın mevcut olmadığı söylenebilir: 1) tanınmamış bir Devletin taraf bulunduğu veya sonradan taraf olduğu çok taraflı bir muahedeye bir Devletin taraf olması veya taraf olmakta devam etmesi; 2) tanınmamış bir Devletin iştirak ettiği milletlerarası bir konferansa katılma; 3) muayyen bir zaman için diplomatik temsilciler bulundurmak; 4) Konsoloslar göndermek ve kabul etmek ve tanınmamış Devletler tarafından egzekuatür istenmesi (bu egzekuatürün verilmesi halinde durum değişir); 5) diplomatik sıfatı olmayan memur ve temsilcilerin gönderilmesi; 6) suçlunun iadesi talebinde bulunmak veya böyle bir talebe muhatap olmak; 7) dahilî bir harpte asîlerle temasın idamesi; 8) Milletler Cemiyeti veya Birleşmiş Milletler Teşkilâtı gibi milletlerarası bir teşkilâta kabul edilmek.

Milletler Cemiyetine kabulün, tanımaya muadil olduğunu müdafaa için bunun Misakın 10. maddesindeki karşılıklı garanti mükellefiyetinden neş'et ettiği, âzaların birbirleriyle sıkı münasebetlerde bulunmalarınının bir vazife olduğu, ekseriyetin verdiği kararın ekalliyeti de bağlamasınının umumî bir hukuk prensibi bulunduğu söylenmiştir. Fakat Hollanda ve

Belçika, Sovyetleri tanımayı red hususundaki haklarını sarahaten beyan ettiler. Cemiyet âzası arasında, birbirleriyle siyasî münasebetlerini kesen birçok Devletler olmuştur. Devletler yeni bir âzanın kabulü hususunda müspet rey vermekle, adetâ bu yeni âzanın tanıma için gerekli bulunan istiklâl ve istikrar şartlarını haiz bulduklarını kabul ve tanıma tevcih eder gibi bir durum aldıkları zannedilebilir. Birleşmiş Milletler Teşkilâtında yeni âza kabulü için takip edilen usulün — Güvenlik Konseyinin, bütün daimî âzaların müspet reyi bulunmak şartıyla, aldığı tavsiye kararı üzerine, Genel Kurulda 2/3 ekseriyetle kabul kararı verilmesi — yeni Devletin tanımadan istifadeye lâyık bulunduğunu tazammun eden kâfi bir delil olduğu söylenebilir. Fakat bu da ancak âza Devletler için kabule şayandır. Evvelce, başlıca Devletler tarafından yapılan kongreler, tanıma mevzuunda, işbu kongreye yabancı kalan Devletleri bağlamıyordu. Eski bir Devletin siyasî mülâhazalarla Birleşmiş Milletler Teşkilâtına kabul edilmemesi de tabiatıyla mümkündür.

Hukuken zımnî tanıma teşkil eden haller vardır: 1) İki Devlet arasındaki münasebetleri kat'î olarak tanzim eden iki taraflı bir muaheadenin akdi. Meselâ bir ticaret muahedesi; burada artık muvakkat ve gayeleri mahdut bir anlaşma bahis mevzuu değildir; 2) diplomatik münasebetlerin şeklen başlaması ve konsolosluk için egzekuatür verilmesi gibi...

2) Tanıma ya *ferdî* veya *kollektif* olur.

Tanıma ekseriya *ferdî*dir, yani milletlerarası camia âzası bulunan bir Devlet tarafından yeni bir Devlete karşı yapılır. Bazen kollektiftir. Misal: Büyük Devletler tarafından 1830 Londra Muahedesiyle Yunanistanın, 1831 Londra Muahedesiyle Belçikanın, 1878 Berlin Muahedesiyle muhtelif Balkan Devletlerinin (Sırbistan, Karadağ, Romanya, Bulgaristan), 1875 Berlin Muahedesiyle Kongo Devletinin, 1913 Londra Konferansı ve 1921 Elçiler Konferansı tarafından Arnavutluğun tanınmaları; başlıca müttefik ve müşarık Devletler tarafından birinci dünya savaşından sonra yapılan tanınmalar. Bunlar kollektif tanımanın yolunu açmıştır.

3) Tanıma *şarta bağı* olabilir mi?

«Şart» tâbirinin üç mânası vardır: a) Devletler Hukuku tarafından zarurî telâkki edilen ve yukarda tetkik ettiğimiz Devlet vasfının gerektirdiği durumlar (tanımanın fiilî şartları tâbiri bu anlamda kullanılmaktadır), b) tanıma ile birlikte kaydı ihtirazîler ve tanıyan Devlet tarafından talep edilen bazı münakaşalı haklar için açıklamalar yapılır. Misal: Amerika Birleşik Devletleri 1922 de Arnavutluktan ticarî menfaatler ve

en ziyade müsaadeye mazhar Devlet kaydını, Mısırdan kapitülâsyonların temin ettiği menfaatlerin idamesini, Rusyadan da bazı malî mükellefiyetlerin kabulünü istemişlerdi; c) tanınan Devlet tarafından, tanıyan Devlet menfaatine ve hattâ daha umumî olarak kabul edilen mükellefiyetler: 1828 senesinde İngiltere Brezilyanın esir ticaretini terketmesini istemişti. 1878 de Berlin Muahedesinin 34. ve 44. maddeleriyle, imza sahibi Devletler Sırbistan ve Romanyayı, bütün vatandaşları din farkı gözetmeksizin müsavi addetmeleri şartıyla tanıdılar. Halbuki Romanya bu kayıtları musevilere tatbik etmedi.

Burada, kelimenin asıl mânasında «hakikî şartların» bahis mevzuu olduğu söylenebilir mi? Böyle olsaydı tanımanın geri alınması mümkün bulunurdu. Halbuki bilindiği gibi buna imkân yoktur. O halde burada, yerine getirilmediği takdirde siyasî münasebetlerin kesilmesini ve hattâ milletlerarası mes'uliyeti intaç edebilecek mükellefiyetler bahis mevzuudur. Bu suretle Romanyanın Berlin Muahedesi hükümlerine riayet etmemiş olması tanımanın geri alınması neticesini doğurmadı. Filhakika bu, Devletin mevcudiyet şartlarını müşahede ve beyan etmek olan hakikî tanıma mefhumuna aykırı olurdu. Tanımanın geri alınması ancak Devletin aslî unsurlarından birinin veya birkaçının ortadan kaybolması veya Devletin artık milletlerarası münasebetlerde bulunmak ehliyetini kaybetmesi (meselâ federal bir Devlete dahil olması) halinde mümkündür.

4) *De jure (hukukî) ve de facto (fiilî) tanıma.*

Bu tefrik tamamen siyasî olmayıp aynı zamanda hukukîdir. Bu tefrikin esası nazari bakımdan çok tenkit edilmekle beraber, tanımanın muhtelif derecelerini kabul eden umumî bir tatbik sahası bulmuştur.

— Bir Devletin *de facto* tanınması (sarih veya zımnî) eksik ve muvakkattir. Tereddüt içinde bulunan ve yeni Devletin münakaşa edilemeyecek surette teşekkül edip etmediği meselesi üzerinde kat'î bir beyanda bulunmak istemeyen bir Devletten sadır olur. Tanımayı yapan Devlet, bu yeni varlığın Devlet vasfını iktisap için gösterdiği gayretlere rağmen belki de bu merhaleye ulaşamamış olduğu hususunda bir kaydı ihtirazî yapmış olur. Habeşistanın İtalya tarafından ilhakını *de facto* tanıyan İngilterenin, bu yeni durumun Devletler Hukukuna mugayir olarak iktisap edildiğine dair bir kanaati vardı ve bu yüzden ilhaki hukuken tanımakta tereddüt etti.

Bununla beraber Devletler, hukukî neticeler tevlit eden fiilî bir durumu tanımak isterler.

De facto tanımada Devlet kat'î olarak bağı-değildir. Eski *statu quo* yeniden tesis edilebilir. Bundan dolayı tanıyan Devlet normal diplomatik temsilciler yerine vazifeleri arızî ve muvakkat bir mahiyet arzeden temsilciler, meselâ murahhaslar ve komiserler, gönderir. *De facto* tanımanın hukukî tesirleri siyasî ahvalin değişmesiyle hitam bulur; vaziyetin devamı halinde ise *de jure* tanıma şekline inkilâp edebilir.

— *De jure tanıma* tam tanımadır. Tanıyan ve tanınan Devletler arasında muntazam münasebetlerin tesisi neticesini doğurur. *De jure* tanımadan rücu haksız fiil telâkki edilir; hattâ harp halinde bile bu kabil değildir. Her zaman mümkün bulunan, siyasî münasebetlerin kesilmesi tanımanın geri alınmasını tazammun etmez. Bir Devletin istiklâlini veya teşkilâtlanmış bir camia mahiyetini kaybetmesi halinde tabiatıyla tanıma da ortadan kalkar. Devletin bir ilhak neticesinde zevali halinde, işbu Devletin diplomatik temsilcisine vazifesinin sona erdiği ve bundan böyle bahis mevzuu Devletin diplomatik temsilcisi telâkki edilmeyeceği bildirilir. Devletin tanınması zarurî olarak hükûmetin de tanınmasını icap ettirir ve yeni Devlet bu tasarruf ile, asırlardanberi birbirleriyle siyasî münasebetlerde bulunan diğer Devletlerle aynı duruma girer.

Daha açık olarak, yeni bir Devletin tanınmasının (*de facto* veya *de jure*) neticeleri şunlardır: 1) tanınan ve tanıyan Devletler birbirlerinin mahkemelerinde dâvalı ve dâvacı olabileceklerdir, 2) diplomasi ve konsolosluk münasebetleri kurulacak ve tanınan Devletin, milletlerarası camia âzasının haiz olduğu hakları kullanmak ehliyeti olacaktır; aynı zamanda milletlerarası vecibeleri de ifa edecektir; 3) tanınan Devletin geçmiş ve gelecek teşriî ve icraî bütün tasarrufları, tanıyan Devletin mahkemeleri önünde muteber addedilecektir; 4) tanıyan ve tanınan Devletler, diplomatik temsilcileri ve bunların malları için — karşılıklı olarak — kazaî masuniyet talebinde bulunabileceklerdir.

D. — Mevcut Sistemin Takdiri. Tanınmanın Kollektifleştirilmesi Zarureti.

Tanımaya büyük Devletler tarafından veya Devletlerin ekseriyeti tarafından yapılmış olsa bile *erga omnes*, bütün Devletlere şamil değildir. Serbestçe verilmiş bir karardan neş'et etmesi itibariyle kontrolü kabil değildir. Halihazırda gayri mantıkî bir durumla karşılaşmış olunuyor; şöyle ki, bir Devlet kendisine tanıma tevcih eden Devletlerin sayısı kadar şahsiyete malik bulunuyor. Tek bir şahsiyet ancak ferdî tasarrufların birbiri peşinden gelmesi neticesinde iktisap edilmiş oluyor.

Netice itibariyle bu sübjektif ve mükemmel olmaktan uzak bir sistemdir. Bu sistemin yerine objektif tanımayı ikame etmek lâzımdır. Bu suretle bir Devleti, bazı Devletlerin tanınması diğer bazılarının tanınmaması neticesinde hasıl olan karışık durum bertaraf edilmiş olacaktır. Tanıma tasarrufu otomatik olamayacağına göre, Devlet sıfatının icap ettirdiği normal şartların mevcudiyetini takdir ve tesbit ve bu hususta beyanda bulunma selâhiyeti milletlerarası bir organa verilmelidir. Çünkü «tek taraflı ve an'anevî tanıma, milletlerarası camianın menfaati faraziyesine uygun değildir» (*Jessup*).

Tanımanın kollektifleştirilmesi, — bunu beyana selâhiyetli merkezî bir organın mevcudiyeti icap ettirdiğine göre — nasıl olmalıdır?

— Tanımanın elde edilebilmesi için milletlerarası bir müzakere organına, meselâ önemli meseleler hususunda 2/3 ekseriyetle karar veren Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Genel Kuruluna müracaat edilmelidir: Bu takdirde Genel Kurul tanıma talebinde bulunan Devletin içtimai zarurî olan başlıca şartları haiz olup olmadığını objektif bir kararla tesbit edecektir. Her türlü tahkik imkânlarına sahip bulunan Genel Kurul, Teşkilâta yeni âza kabulü usulünü takip etmeyerek, yani Güvenlik Konseyinin mukaddem tavsiye kararına ihtiyaç olmadan, tanıma mevzuunda kararını verecektir.

— Fakat *Lauterpacht* tarafından ileri sürülen Milletlerarası Adalet Divanı önünde «Tanıma Davası» açılması usulü daha müreccah görünmektedir. Tanımayı reddetmek isteyen bütün Devletler, delillerini Yüksek Mahkeme önünde serdedebileceklerdir. Divan bu hususta *erga omnes*, bütün Devletler için müteber bir kazaî karar verecektir. Bununla beraber, Milletlerarası Adalet Divanı önünde duruşma hakkına bugün için yalnız Devletler sahip olduklarından tanınma talebinde bulunan bir siyasî topluluk Divana müracaat edemeyecektir. Fakat bu topluluğun tek bir Devlet tarafından da olsa tanınmasının Devlet sıfatını iktisap etmesi için kâfi geldiği kabul edilirse bu müşkülât da halledilmiş olur. Bu davanın açılması hususunda diğer bir Devletin teşebbüse geçmesi de düşünülebilir. Böyle bir davaya bakabilmesi için, Milletlerarası Adalet Divanı Statüsü'ne herhalde sarîh hükümler koymak icap eder. Böylece tanıma siyasî mülâhazalardan tecrit edilmiş olacaktır ki, bu da şayanı temenni olan hal tarzıdır.

II. — HÜKÜMETLERİN TANINMASI.

A. — Mes'elenin vaz'ı. Tarif. Estrada Doktrini.

1) *Mes'elenin vaz'ı*. Şu unsurların nazarı itibara alınması icap eder:

a) *Bynkershoek* tarafından formüle edilen bir prensibe göre «rejinin şekli değişmekle halk değişmez» (*forma regiminis mutata, non mutatur populus ipse*). Filhakika, Devletler Hukukuna nazaran, bir memleketin hükûmetinde veya hükûmet şeklinde vâki olacak tebeddülât üçüncü şahıs vaziyetindeki Devletleri ilgilendirmez. Müstakil Devletlerin milletlerarası şahsiyetleri Esas Teşkilât Hukukuna uygun veya aykırı bir değişikliğe rağmen devam eder. Misal; ne XVII. asırdaki İngiliz ihtilâlleri ve ne de XVIII. ve XIX. asır Fransız ihtilâlleri Fransız ve İngiliz Devletlerini değiştirmemiştir.

b) Bununla beraber, umumiyetle dahilî harplerde, hükûmetin ihtilâl neticesinde değişmesi veya iktidarın muhasım taraf otoritelerince ele geçirilmesi halinde, yabancı Devletlerin hangi hükûmeti bahis mevzuu Devletin hükûmeti olarak telâkki ettiklerine dair bir karar almaları icap eder. Harp sona erince galip gelen tarafın kurduğu hükûmeti tanımak veya tanımamak lâzımdır.

Hülâsa olarak, hükûmetlerin tereküp tarzında veya bünyelerinde vaki olan değişiklikler, şiddet neticesi olsalar dahi, dahilî bir meseledir ve yabancı hükûmetlerin buna müdahalesi caiz değildir. Devletler Hukuku bu usulleri mahkûm etmemektedir; çünkü Devletin hukukî devamlılığı bahis mevzuu değildir ve dahilî değişikliklere rağmen hak ve mükellefiyetleri baki kalır, yalnız bunların istimali sekteye uğrar.

Devlet olarak tanıma ile hükûmet olarak tanıma, aksi müdafaa edilmiş olmasına rağmen (*Scelle, Hackworth, Kelsen*) birbirinden farklıdır ve tatbikatta her ikisi de kullanılmaktadır. Bu iki nevi tanıma beraber olabilecekleri gibi ayrı ayrı da yapılabilir (*Fenwick, Sibert*): 17 Mayıs 1948 de Sovyet Hükûmeti İsrail Devletini ve onun geçici hükûmetini resmen tanıdı; Amerika Birleşik Devletleri Hükûmeti ise aynı Devletin yalnız hükûmetini *de facto* olarak tanıdı. Klâsik nazariye bu tefriki şu hâdiseye istinad ettirir: Devlet olarak tanıma hukukî şahsiyetin tam olarak iktisabını temin eder, halbuki hükûmet olarak tanımada Devletin şahsiyeti bahis mevzuu olmaz.

Ayrıca, Devlet olarak tanıma umumiyetle mevcut bir Devletten ayrılma halinde yapılır. Dahilde kabul ve hariçte tanınmış bir hükûmete karşı silâha sarılan kimseler, müstakil kanunları, muhtar bir rejimi olan ve milletlerarası camiaya yeni bir Devlet sıfatiyle girmeye muktedir siyasî bir camia teşkil etmek isterler. Buna mukabil hükûmet olarak tanımanın menşei gayesi dahilî rejimi veya hükûmeti değiştirmek olan bir isyana dayanır. Bundan şu netice çıkar: Bir Devletten ayrılma halinde, milletlerarası camianın diğer âza Devletleri, aynı zamanda muhtelif

hâkimiyetleri birden tanıyabilirler; bu yeni hâkimiyetler ayrı ayrı yerlerde kurulmuştur; çünkü her hükûmet kendi hudutları içinde teessüs edecektir. Fakat isyan halinde bu şekilde hareket etmek mümkün değildir; zira hasım taraflardan herbirinin Devletin ve iktidarın bütünü üzerinde iddiaları vardır. Binaenaleyh bu hükûmetlerden bir veya diğeri arasında tercih yapmak icap eder (*De Lapradelle*).

2) *Tarif ve Mahiyeti*. Hükûmet olarak tanıma bir Devletin icra organı tarafından hüsnüniyetle yapılmış bir beyandır ki bununla, ihtilâl neticesinde dahilî bakımdan değişikliklere maruz kalan bir Devletin, milletlerarası muhitte halkın itaat ettiği ve ülke dahilinde otoritesini müessir şekilde kullanabilen, bir hükûmet tarafından temsil edilmeye mezun bulunduğunu bildirir.

Devletin tanınması gibi hükûmetin tanınması da aynı zamanda hem siyasî ve hem de hukukî mahiyette bir tasarruftur.

— *Siyasîdir*, çünkü: 1) milletlerarası camia âzaları bunu tevcih veya reddetmekte tamamen serbesttirler. Binaenaleyh bu durum kuvvetli bir Devletin zayıf bir Devlete tesir etmesi için bir fırsat teşkil edebilir. Misal: Amerika Birleşik Devletleri ile *Caraibes Cumhuriyetleri* arasındaki münasebetler. - 2) uzun müddet, hükûmetin meşruiyeti gibi siyasî bir takdiri icap ettiren kıstaslara tâbi kılınmıştı.

— *Hukukîdir*, çünkü: 1) Hükûmeti tanınmamış olan bir Devlet, milletlerarası şahsiyeti haiz olsa bile, bunun icabı olan mutad imtiyazlardan mahrum kalır. Teşri, idare ve kaza organlarının tasarrufları kıymetsiz telâkki edilir; bu Devlete kazaî muafiyetler tanınmaz; muntazam diplomatik münasebetler tesis edemez. Costa - Rica'nın Amerika Birleşik Devletleri tarafından tanınmaması neticesinde bu Devlet milletler camiası vazifelerinden mahrum kaldı. 2) İhtilâfın devam ettiği müddetçe meşru hükûmet millî hudutlar içinde kalır ve otoritesini muhafaza ederse, Devletin bütünü temsil ettiği karinesi mevcuttur; İspanya dahilî harbinde, meşru hükûmet İspanyayı Milletler Cemiyeti Konsey ve Asamblesinde ve Milletlerarası Daimî Adalet Divanında temsile devam etmişti. Bu karine mucibince, ihtilâl hükûmetinin *de jure* tanınması mevsimsiz olur ve Devletler Hukuku tarafından men'edilen bir müdahale telâkki olunur; bu takdirde, bizzat kendisi asi hükûmet haline inkilâp eden meşru hükûmete karşı bir haksız fiil irtikâp edilmiş olur.

Hükûmet olarak tanımanın bu ikili vasfından şu netice çıkar: Devletlerin hareket serbestisi muhafaza edilmiş olduğuna göre, yeni hükûmetin tanınması, oldukça dar bir takdir payı bırakılmak suretiyle, mecburî

sayılmak lâzımdır. Devlet ve hükûmet tanınmasının bir kaza organı tarafından yapılması sistemi kabul edilinceye kadar, Devletler Hukuku tarafından âzalara teker teker tevcih edilmiş bulunan bu vazife ancak bu suretle sağlanmış olacaktır.

3) *Estrada Doktrini*. Hükûmet olarak tanıma zarurî midir?

Castlereagh: «Ecnebler, bir hükûmetin meşruiyeti hususunda karar vermeye yetkili hâkimler değildir» demişti. Bu temeller üzerinde kurulan yeni bir doktrin hükûmet olarak tanımayı tamamen faydasız bulmaktadır. Bu doktrin Meksika Dışişleri Vekili *Estrada* tarafından 27 Eylül 1930 tarihli bir beyannamede ifade edilmiştir. Bugün terkedilmiş bulunan Amerikan nazariyelerine karşı bir reaksiyon olarak ortaya çıkan *Estrada Doktrini* her türlü hükûmet tanınmasını reddetmektedir. Dayandığı mucip sebepler şunlardır: 1) alelâde dahilî ihtilâflar milletin haricî mükellefiyetlerine hâlel getirmediği gibi Devletin kurucu unsurlarını da müteessir etmez; 2) Hükûmet olarak tanıma diğer milletlerin hâkimiyetine tecavüz teşkil eden bir harekettir. Çünkü bu hareket tarzıyla, bir Devletin dahilî işleri yabancı hükûmetlerin leh veya aleyhteki takdirine mevzu olmaktadır ve haysiyet kırıcı bir usuldür; 3) filhakika, zarurî olduğuna kanaat getirildiği takdirde diplomatik memurları geri almak kâfidir; herhangi bir Devletin, idare edenleri ve iktidarlarını kabul, muhafaza veya değiştirme hakkı hususunda acele veya *a posteriori* bir karar vermeye lüzum yoktur. Meksika 1931 senesinde ihtilâllerin patlak verdiği memleketlerdeki (Arjantin, Brezilya, Peru, Şili, Bolivya, Panama) diplomatik memurlarını muhafaza etmeyi muvafık bulmuştu.

Estrada Doktrini, kabul edilmesi için, 1945 tarihli Amerikalılararası Mexico-City Konferansına arzedilmiş ve bir anlaşmaya varılamamıştı. 1948 Martında toplanan Bogota Konferansı bu meseleyi yeniden ele aldı. Burada da bir anlaşma olmadı ve meselenin bir daha tetkik için, Amerikalılar - arası hukukçular komitesine gönderilmesi kararlaştırıldı.

1948 senesinde meseleyi inceleyen *Prof. Jessup*'a göre nazari bakımından, bu doktrinin lehinde olarak, dahilî siyasete müdahaleleri bertaraf etmek gayesini takip etmesi, diplomatik temsilcilerin hükûmet nezdine değil, Devlete gönderildiğini tebarüz ettirmesi, Devletin devamlılığı prensibine kıymet vermesi, *de facto* hükûmetlerin zarurî olarak *de jure* oldukları hakikatini kabul etmesi, yeni bir Devletin tanınması ile yeni bir hükûmetin tanınması tefrikini ortadan kaldırması (zira bu doktrin hükûmet olarak tanımayı reddetmektedir) hususları ileri sürülebilir.

Bunlara rağmen, aynı müellif, bu doktrinin bütün pratik zorlukları halletmekten uzak olduğu kanaatini de izhar etmektedir. Hükûmet değiş-

melerinin diplomatik münasebetleri haleldar etmiyeceği kabul edilirse, yabancı diplomatlar bu hükûmetlerden hangisiyle temasta bulunacaklardır? İhtilâlciler memleketin diğer bütün kısımlarına hâkim olsalar bile bu temsilciler merkezdeki otoriteler nezdinde mi vazife görmeye devam edeceklerdir? Bunun aksine olarak, ihtilâlciler hükûmet merkezini ellerine geçirdikleri ve fakat memleketin — limanlar da dahil — diğer kısımlarında eski hükûmet hâkim bulunduğu takdirde, diplomatik memurlar ihtilâl hükûmetinin mi, yoksa bidayette tayin oldukları hükûmetin mi nezdinde vazifelerini ifa edeceklerdir? Veyahut da alâkalı buldukları meselelerin şu veya bu mîntakada oluşuna göre her iki hükûmetle de münasebete mi geçeceklerdir? Esas Teşkilât Kanunu gereğince iş başında bulunan hükûmet yabancı temsilcilerin, memleketin bazı kısımlarında ihtilâlcilerle münasebet tesis etmelerine razı olacak mıdır? Her halde muhasım taraflardan birini veya diğerini seçmek icap edecektir: bu da *de facto* veya *de jure* tanımayı tazammun eder ve böylece hükûmet olarak tanıma da herşeye rağmen zarurî kalır.

B. — Tanıma hangi kıstaslara istinad etmelidir?

Evvelce meşruiyet, ihtilâl neticesi vâki olan değişikliğin hangi usulle yapıldığı, milletlerarası mükellefiyetlerin ifası gibi hususlar teklif ediliyordu. Bugün, takdiri ekseriya nazik bir mesele olan, iktidarın tesirliliği kıstasına istinad edilmektedir.

1) *Tesirlilikten başka kıstaslar.*

a) *İktidarın menşeinin meşru olması (Tobar Doktrini).* Evvelce tatbik edilmiş bulunan bu kıstas XVIII. asırda red ve fakat XIX. asırda, Fransız ihtilâlinden sonra, tekrar ele alınmıştır. Meşruiyet *Talleyrand*'ın nutuklarının ve Viyana Kongresinin cevherini teşkil ediyordu. Fakat cumhuriyetler bakımından da meşruiyet bahis mevzuu olmuştu.

Monarşik meşruiyetten (Mukaddes İttifaktaki meşruiyet) hükûmdarın bir isyan neticesinde, haiz olduğu haklardan mahrum edilemiyeceği ve bu hakkın tehlide uğradığı her yere kuvvet kullanmak suretiyle müdahale edilebileceği anlaşılmaktaydı.

Amerikada Tobar Doktrini diye anılan cumhuriyetin meşruiyeti tatbikatta Merkezî Amerika Cumhuriyetleri tarafından akdedilen muahedeleri intaç etmiştir. Böylece, 20 Aralık 1907 tarihli muahede, tarafların Âkit Cumhuriyetlerden birinde, hükûmet darbesi veya ihtilâl neticesinde iktidarı ele geçirecek olan hükûmeti tanımayacakları hükmünü koyuyordu. 1924 tarihli muahede ile Merkezî Amerika Cumhuriyetleri bu tanımadan

imtina mükellefiyetini, darbei hükûmetin veya ihtilâlin şefi veya şeflerinden biri olan veyahut bunlarla akrabalık münasebeti bulunan (kardeşi, usul ve fûruğu) veya ihtilâl şefi veya şefleriyle sıhrî hısımlığı olan, darbei hükûmet veya ihtilâl veyahut da bunları takip eden seçimler esnasında Dışişleri Vekilliği veya askerî kumandan vazifelerini ifa eden şahısların başkan, başkan vekili ve Devlet şefi seçilmeleri haline de teşmil etmişlerdir. Bu bölgelerde daha müstakar bir durum görmeyi arzulayan Amerika Birleşik Devletleri de bu noktai nazara iltihak ettiler. Tobar doktrini ve adı geçen muahede, Nicaragua, Costa-Rica ve Honduras'a birçok kere tatbik edildi. 1934 senesinde muahede feshedildi.

Bu doktrin hakem mahkemelerince kabul edilmemiştir. Meselâ *Dreyfus* davasında (Fransız - Peru Hakem Mahkemesi, 1901), Peru kendisini Esas Teşkilât Kanununa aykırı olarak kurulmuş bir hükûmetle akdedilmiş bir muahede ile bağlı telâkki etmemek istiyordu. Mahkeme işbu hükûmetin, menşei ihtilâle dayanmasına rağmen *de facto* bir hükûmet olduğunu beyan etti; yaptığı tasarruflar da Devleti bağlayacak mahiyettedir, zira aksi takdirde bu, Devlet fikrinin inkârı olurdu. Aynı şekilde, İngiltere ile Costa-Rica arasında zuhur eden bir hâdisede hakemlik eden *Başkan Taft* «meselenin, yeni hükûmetin ihtilâl esnasında selâhiyetleri Esas Teşkilât Kanunu hükümleri gereğince elde edip etmediğinin bilinmesi olmayıp, itaat edilir bir hâkimiyet istimal edecek tarzda teessüs edip etmediğinin araştırılması olduğunu» beyan etti.

b) *İhtilâl neticesinde yapılan değişiklikte takip edilen usul.* Bu değişiklik yabancıları infiale sevkeden ve bunların tasvip etmedikleri gayri insanî usullerle mi yapılmıştır? Bu takdirde tanıma bahis mevzuu olamaz. İngiltere 1903 de Sırp Hükûmetine ve 1922 de Yunan Hükûmetine tanıma tevcihini reddederken bu sebebi ileri sürdü. Aynı şeyi 1917 senesinde Sovyetlere karşı diğer bazı memleketler de dermeyan ettiler. *Prof. Hyde* buna taraftardır. *Lauterpacht* aksi kanaati müdafaa eder; filhakika, Devletler Hukuku ihtilâli kabul ettiğine göre, ihtilâlde kullanılan ve şiddetli olması zarurî bulunan usul ve vasıtaları men'etmeye imkân var mıdır? Diplomasi münasebetlerinin bulunmaması, ihtilâlcilerin insanî usuller kullanmaya davet edilmelerine mani olduğu için zararlıdır.

c) *Mukaddem milletlerarası vecibeleri ifaya hazır olmak.* Bu, «vecibeleri ifaya muktedir olmak» tan farklıdır. Bu şart, Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı *Haynes* (1867) tarafından Venezuela'da *Blanco* Hükûmetinin tanınması için ileri sürülmüştü. Amerika Birleşik Devletleri bunu Sovyetleri tanıırken de tatbik ettiler: Sovyet Rusya Çarlık devrinde akdedilen muahedelerden doğan vecibeleri, Rus ülkesinde

istimlâk edilen Amerikan emlâkinin tazminini ve hariçte Sovyet propandası yapmamayı kabul edeceklerdi. *Prof. Cavaglieri* ve *Anzilotti* bu tarzı hareketi tasvip etmektedirler : Ortaya çıkar çıkmaz Devletler Hukuku kaidelerine riayeti reddeden bir hükûmeti tanımakta fayda yoktur; bu tanıma keyfiyeti Devletler Hukukunun koyduğu bir müeyyidedir. Bununla beraber bu durum *Spiropoulos* ve *Lauterpacht* tarafından tenkit edilmiştir. *Lauterpacht* bunu hem hukukî bakımdan hem de neticeleri itibariyle şüpheli bulmaktadır. Filhakika Devletin devamlılığı meselesiyle hükûmetin tanınması birbirinden farklıdır. Hiçbir tanıma yeni hükûmet tarafından Devletler Hukukunun ihlâline rıza göstermeyi ifade etmez; tazminat talep edebilmek her zaman mümkündür. Tanımanın ademi mevcudiyeti zarara duçar olan Devleti âdi diplomasi yollarıyla veya kaza yollarıyla bir hal tarzı aramak imkânından mahrum edecektir. Devletlerden çoğu Sovyetleri buna benzer teminatlar istemeden tanımışlardır. Bu kıstas da artık terkedilmiştir.

2) *Tesirliliğe istinad eden kıstaslar.*

Hükûmete fiilen itaat edilip edilmediğinin tayin ve tesbiti bahis mevzuudur; ediliyorsa bu keyfiyet tanımayı mucip olacaktır. Fakat tesirliliğin tayin ve tesbiti meselesi de inkişaf etmiştir.

a) *İdare edenlerin rızası (Seward ve Stimson Doktrinleri)*. Bu her türlü ihtilâli reddeden meşruiyet prensibinin devamıdır. Eski formül terkedilmiş fakat bazı Devletler, ihtilâle işbaşına gelen hükûmetlerin tanınması için, işbu hükûmet otoritesinin, istikrarının ve kendisine itaat edildiğinin, halkın reyine müracaatla (*referandum*'la) tebellür etmiş olması lâzım geldiğini kabul etmişlerdir.

Sırf meşruiyet doktrinini daha bidayette reddeden İngiliz tatbikatı bu yeni formülü kabul etmiştir. 1848 ihtilâlinden sonra Fransaya ancak devamlı bir şekilde milletin hakikî organı telâkki edilen bir hükûmet kurulunca temsilciler gönderdi. *Louis - Napoléon*'u 21 Aralık 1852 seçimlerinden sonra tanıdı. 1870 de *Thiers* Hükûmetini tanımak için Müessesan Meclisinin reyini bekledi. İngiliz siyasetinde bu tatbikatın misalleri mebzuldür : İspanya, Lâtin Amerikası, Portekiz, Çin ve Arnavutlukta ihtilâller neticesinde vukua gelen değişiklikler karşısında İngiltere bu tarzda hareket etti.

Amerika Birleşik Devletlerinde de aynı durum görüldü: tesirlilik halkın reyine müracaat edilmek suretiyle ispat edilmek lâzımdır; hükûmete fiilî (*de facto*) hükûmet vasfını verecek olan halkın reyi olup, hükûmetin halen iktidara sahip bulunması keyfiyeti değildir. Bolivya,

Peru, Meksika ve Venezuellâya tatbik edilen bu usule *Seward Doktrini* adı verilmiştir (*Seward* Amerika Birleşik Devletleri Dışışleri Vekili idi). Başkan *Wilson* bu doktrini müdafaa etmiştir.

Birinci Dünya Savaşından sonra bu doktrin terkedildi. Filhakika otoriter Devletlerin hükûmet sistemleri halkın tasvibi esasına veya demokratik bir usule dayanmıyordu. Amerika Dışışleri Vekili *Hughes*, Amerika Birleşik Devletlerinin diğer Devletlerde vaki olacak değişikliklerin meşruiyetini araştırmak için bunların iç işlerine müdahale etmiyeceğini izah etti. Nihayet 1930 da Dışışleri Vekili *Stimson* tarafından meşruiyet prensibinin terkine müteveccih yeni ve kat'î bir adım daha atıldı. İngiltere ile anlaşarak Arjantin, Peru ve Bolivyanın yeni Hükûmetlerini tanıdı ve bu tanıma keyfiyetinde sadece bu hükûmetlerin memleketi kontrolleri altında tutup tutmadıklarına ve otoritelerine karşı bir mukavemetin mevcut olup olmadığına bakıldı. Amerika Birleşik Devletlerinin Merkezî Amerika Cumhuriyetlerine karşı siyasetinin farklı olduğu malûmdur; *Stimson* bu bölgelerde idare edilenlerin rızasının aranmasına devam edilmesinin memleketinin hususî siyaseti icabı olduğunu söyledi.

b) *Bugün kabul edilen sistem.* Çok daha basit ve daha objektiftir : Tesirlilik için sadece bazı fiilî şartların yerine getirilip getirilmediği araştırılacaktır :

— Tesirli bir fiilî hükûmet, yani emirlerine halk tarafından itaat edilen ve istikrar arzedenden bir hükûmet karşısında mı bulunuluyor? 1933 de Amerika Birleşik Devletleri Hükûmeti, Ekvator'da bir ihtilâl hükûmetini tanıdı, çünkü «sağlam surette teessüs ettiği aşikârdı». 1937 de Amerika Birleşik Devletleri aynı memleket için, normal hükûmet vazifelerini ve âmme nizamının muhafazasını temine muktedir olup olmadığı hususlarını araştırdılar.

İngiltere de aynı usulü tatbik etti : Sovyetleri *de facto* tanıdı çünkü «halen mevcut şartlar içinde bu hükûmetin vâsi bir ülke üzerinde en tam bir kontrolü vardı». Bilâhere 1924 de Sovyet Hükûmetini *de jure* tanıdı. İngiltere, 1924 de Şili, 1925 de Ekvator ve 1930 da Peru ve Arjantin'e, bu memleketlerde vaki olan değişikliklerin, aralarındaki samimi münasebetleri haleldar etmiyeceğini beyan etti. 1939 da İspanyol dahilî harbinin sonunda İngiltere Hükûmeti *Franco*'nun nasyonalist hükûmetini tanıırken halkın reyine müracaata dair hiçbir kayıt koymadı.

1948 Aralık ayında Kanada Hükûmeti, Filistindeki İsrail Devletini ve onun geçici hükûmetini tanıdı. Bu tanıma yeni Devletin hudutlarının tesbit edilmemiş olduğu bilindiği halde tevcih edilmişti; çünkü hudut meselelerinin ve diğer her nevi meselelerin, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu

tarafından tesis edilen ve üç Devletten müteşekkil (Türkiye, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri) uzlaştırma komisyonu faaliyetiyle halledilebileceği ümit ediliyordu. Kanada Dışişleri Vekili tanıma beyanını yaparken, «hükûmetinin kanaatine göre, İsrail Devletinin, kendisini Devlet olarak ilânındanberi geçen yedi ay zarfında, müstakil bir Devletin haiz olması gereken başlıca şartları nefsinde cem'ettiği ve makul bir şekilde tesbit edilmiş bir ülkeye şamil *tesirli* bir otorite kurmuş olduğunu» söyledi. Ayrıca İsrail Devletinin tanınmasının Birleşmiş Milletlere kabulü keyfiyetinden farklı telâkki edileceğini de ilâve etti.

— Hükûmet milletlerarası vecibeleri icra edebilmek için zarurî bulunan imkânlarla sahip midir? Milletlerarası kanuna uygun olarak ecnebilerin hukukunu temine muktedir midir ?

Bu suretle halkın reyine müracaat, yani demokratik meşruiyet şartı terkedilmiş ve tesirliliğin takdiri hususunda daha basit bir hal tarzı kabul edilmiştir.

C. — Hükûmet olarak tanımanın şekilleri ve tesirleri.

1) Hükûmetlerin tanınması da *sarih* veya *zımnî* olabilir. Burada da Devletin tanınmasındaki kaideler tatbik edilir. *Prof. Briggs* zımnî tanımanın dar bir tefsire tâbi tutulması icap ettiği kanaatindedir; dostça münasebetlerin (diplomasi memurlarının ve konsolosların resmî sıfatı haiz olmaksızın muhafazası, tamamen siyasî memur olmayan ve fakat bazı imtiyazlardan istifade eden hususî ajanların teatisi, *modus vivendi* akdi) zımnî bir *de facto* tanımanın mevcudiyeti için kâfi olmadığını söylüyor. Tanıma niyetini ancak resmî münasebetler ispat edebilir. *Briggs* bu kanaatini destekleyen misaller vermektedir: Franco Hükûmeti karşısında İngilterenin aldığı durum (17 Şubat 1938 de Dışişleri Vekilliğinin bir notası ile İngiltere mahkemelerine bildirilen sarih ve *de facto* tanımadan evvel iki hükûmet arasında, üç ay hususî temsilciler vasıtasıyla, dostça münasebetler devam etmişti); gene İngilterenin, Habeşistanın ilhakından sonra İtalyaya karşı takındığı vaziyet; İngiltere, Amerika ve Fransanın isyan eden İspanyol müstemlekeleri, Baltık Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği karşısındaki hareket tarzlarını belirten muhtelif tarihî misaller..

Mesele çok mudildir çünkü *de facto* tanımada niyet fiillerden daha önemli bir rol oynuyorsa, birçok hallerde tanımanın tevcih edilip edilmediğini anlamak çok güç olacaktır.

2) Devletin tanınması hususundaki *de facto* ve *de jure* tefriki hükûmetlerin tanınması mevzuunda da muhafaza edilmiştir. Milletlerarası

tatbikatta bunlardan birincisi ikincisini hazırlar mahiyette telâkki edilmektedir. İngiltere Hükûmeti Sovyet Hükûmetini 1921 de *de facto* ve ancak 1924 de *de jure* tanıdı. Gene İngiltere Hükûmeti İspanyanın muhtelif kısımlarının tedricî işgalini *de facto* tanımış ve *de jure* tanımayı, Franco Hükûmeti bütün İspanyaya hâkim olduktan sonra vermişti.

Fransada Mareşal *Pétain* Hükûmeti 1940 da Fransız - Alman mütarekesini imzaladı. Aynı tarihte Londrada Hür Fransa Hareketi (General *De Gaulle*) ortaya çıktı. Ağustos 1940 da İngiltere Başvekili ile *De Gaulle* arasında bir mektup teatisi oldu. «Artık Haşmetmehapın Hükûmeti tarafından müttefik dâvasını desteklemek için sizinle birleşen bütün hür Fransızların lideri olarak tanınıyorsunuz». Evvelâ Haziran 1943 de Cezayirde kurulmuş olan Fransız Millî Kurtuluş Komitesinin, tesirlilik kıstasının tatbikiyle «otoritesini kabul eden Fransız Denizaşırı ülkelerini idare ettiği» Ağustos 1943 de İngiltere tarafından tanındı. Amerika Birleşik Devletleri de Komitenin «otoritesini kabul eden Fransız Denizaşırı ülkelerini idare ettiğini» tanıdı. Bu tarihte Komiteyi Fransanın hükûmeti olarak tanımak bahis mevzuu değildi. 1944 de Fransa daha Alman işgalinden kurtulmadan bu mesele ortaya çıktı. İki unsur birbiriyle çarpışmaktaydı: 1) tesirlilik prensibi tanımaya imkân vermiyordu, çünkü Cezayirdeki Fransız Komitesi Anavatan Fransasındaki ahali üzerinde tesirli bir otorite istimal edemiyordu; 2) Fransa düşman işgali altında bulunmak itibariyle Fransada serbestçe hareket etmeye muktedir bir hükûmet mevcut değildi. Bundan böyle Fransız menfaatlerini idare eden geçici bir hükûmeti tanımak yanlış olmazdı. Filhakika Birleşmiş Milletler'den çoğu Komiteyi Fransanın geçici hükûmeti olarak tanıdılar; Amerika Birleşik Devletleri ise Komiteyi «Fransanın sivil idaresini temin eden *de facto* otorite» olarak tanımak için 1944 Temmuzuna kadar beklediler.

De facto tanımının geçici bir mahiyeti olmasına mukabil *de jure* tanımada devamlılık vardır. *De facto* tanıma ekseriya *de jure* tanımaya bir başlangıç teşkil eder. *De facto* tanıma bir hükûmete müstakil ve hükümran bir Devlet gibi muamele görmek hakkını verir; çünkü bu hükûmet aranılan şartları fiilen yerine getirmiş telâkki edilmektedir. *De facto* tanıma da *de jure* tanıma gibi geçmişe şamildir. Bazı Devletler, — ve bu meyanda İngiltere —, *de jure* tanınmamış hükûmetler nezdine diplomatik memur sıfatiyle temsilciler gönderilmesini kabul etmezler.

Mahkemeler, nadir istisnalar haricinde, tanınmamış bir otoritenin ve bundan sadır olan tasarrufların bâtil olduğu noktai nazarını kabul ederler. Sovyet Hükûmetinin Fransada tanınmadığı müddetçe mahkemeler Sovyet mevzuatına kıymet vermeyi reddettiler ve mukaddem kanunu mer'î

telâkki ettiler (*Seine* hukuk mahkemesi: Optorg Şirketine karşı Banasian, 1942). Fransız mahkemeleri, Sovyetler tarafından yapılan istimplâkleri Medenî Kanununun 379 ve müteakip maddelerine muhalif şiddet tasarrufları ve bu şartlar altında vaki olan mülkiyet değişmelerini de usulsüz ve tesirsiz telâkki ettiler. Böylece Fransa kendisi tarafından tanınmamış bulunan bir memleketteki vatandaşlarının menfaatlerini müessir bir surette himaye edemiyordu. Brüksel hukuk mahkemesi (Digmeloff dâvası, 1927) «Belçikanın Sovyet Hükûmetini ne *de facto* ve ne de *de jure* tanımamış olması itibariyle, Belçika mahkemelerinin mezkûr hükûmetin kararlarını tanımaya ve tatbika salâhiyetli bulunmadıklarını» beyan etti. 1931 senesinde Belçika mahkemeleri Sovyet ticaret temsilcilerinin ve Sovyet Hükûmetinin Belçika mahkemeleri önünde bir dâva açmasını kabul etmediler; çünkü Sovyet Hükûmeti tanınmamıştı. İtalyada da aynı içtihat görülmektedir.

3) Sürgünde bulunan *de jure* bir hükûmetle yeni ve *de facto* tanınmış bir hükûmet arasında *otorite ihtilâfı* hâdis olabilir. Bir İngiliz mahkemesi bu takdirde *de facto* hükûmetin haklarının tefevvuk edeceği noktai nazarını kabul etti. Bu, Habeşistan Bankası ile Mısır Bankası arasındaki ihtilâfta verilmiş olan karardır. İtalya, Habeşistanın ilhakını ve İngiltere Hükûmetince *de facto* tanınmasını müteakip bazı kanunları mer'iyet mevkiine koydu; işbu kanunlar Habeşistan İmparatorunun mukaddem kanunlarına muhalif bulunuyordu. Habeş İmparatoru, memleketi ilhak olunduğu için sürgündeydi ve fakat *de jure* hükûmet olmaktan devam ediyordu. Hâkim *Clauson*, Habeş Hükûmetinin *de jure* otoritesinin tamamen nazari olduğunu ve tatbik kabiliyeti bulunmadığını, buna mukabil İtalyan Hükûmetinin Habeşistan ülkesini kontrolü altında tuttuğunu ve *de facto* tanındığını mülâhaza etti. Bu sebeple hâkim, İtalyan fiilî hükûmeti kanunlarının, sürgünde bulunan *de jure* hükümdarınkilere tefevvuk ettiğine karar verdi.

1940 senesinde İtalya Yunanistana hücum etti; Almanya zayıf müttefikini destekledi ve Yunan ülkesini işgal etti. Yunan Devlet Şefi ile hükûmeti, merkezi terkle, Mısıra yerleşti ve Devletin devamlılığını temin ettiler. İşgal otoriteleri tarafından Yunanistanda yeni bir hükûmet teşkil edildi. Bu yeni hükûmetin hukukî mahiyeti neydi? İşgal kuvvetlerine vekâlet suretiyle faaliyette bulunan basit bir organ mıydı, yoksa müstakil Devlet salâhiyetlerinin bütününe kullanarak hareket eden fiilî (*de facto*) bir hükûmet miydi ?

Atina Devlet Şûrası ve Temyiz Mahkemesi, kendilerine arzedilen ihtilâflar vesilesiyle, iktidarın bütününe ve hükûmet salâhiyetine sahip

ve binaenaleyh teşriî tasarruflar yapmak ehliyeti bulunan fiilî bir hükûmetin bahis mevzuu olduğu ve Devlet hâkimiyetine herhangi bir tecavüzün vaki bulunmadığı kanaatini izhar etmişlerdir.

Fakat doktrin bu noktai nazarı reddetmiştir: İktidarını bizzat kendi kuvvetinden alan fiilî bir hükûmet değil, kuvvetini işgal eden Devletten alan bir hükûmet bahis mevzuu idi. Filhakika: 1) hükûmet mefhumu askerî işgal mefhumuyla kabili telif değildir; 2) fiilî hükûmetler, iktidara usulsüz, Esas Teşkilât Kanunu hükümlerine aykırı olarak sahip olsalar bile, hâkimdirler (millî hâkimiyetin tezahürü); 3) fiilî hükûmetin şartlarından biri ahalinin umumî itaatidir, halbuki Yunanistanda mukavemet vardı; 4) sürgünde Birleşmiş Milletler'ce tanınan ve Yunan Devletini dışarda temsil eden bir hükûmet mevcuttu. Bir Devlet iki hükûmetle temsil edilemez. Binaenaleyh bir işgal hükûmeti bahis mevzuu idi ki bunun tasarrufları milletlerarası bakımdan takdir ve IV. numaralı La Haye Mukavelesine ekli bulunan Nizamname tatbik edilmek lâzımdı.

4) Geçmişe şamil olma meselesi hususî bir ehemmiyet arzeder. Anglo - sakson ve Berrî Avrupadaki adlî takibat *de facto* ve *de jure* tanımanın geçmişe şamil olduğunu kabul hususunda müttefiktir. Bununla beraber *Hyde* gibi bazı hukukçular tanımanın bu vasfına itiraz ederler.

Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi, *ABD - Belmont* meselesinde, kanaatini izhar etti. 16 Kasım 1933 tarihli bir anlaşma ile Sovyet Hükûmeti, Amerikan tab'asının Rusyaya borçlu bulunduğu meblâğların Amerika Birleşik Devletlerine devir ve temlikini kabul etmişti. Amerika Birleşik Devletleri bu devir ve temlik mucibince, bir New - York bankasından, işbu bankaya hususî bir Rus şirketi tarafından 1918 den evvel (yani geçici hükûmet rejimi zamanında) yatırılan mevduatı talep ediyordu. Dâvacı bu mevduatın, 1918 de çıkarılan kararname ile, şirketin feshi ve matlubunun millileştirilmesi neticesinde Sovyet Hükûmetinin mülkiyetine geçtiğini iddia ediyordu. Tanımanın tesirlerinin geçmişe şamil olduğu doktrinine istinad eden Yüksek Mahkeme bu tezi kabul etti.

Garanty Trust - ABD. dâvasında, bir Amerikan bankasında mevcut bulunan ve 1916 da Çarlık hükûmetine açılan bir hesabın bakiyesi bahis mevzuu idi. 1933 devir ve temlik anlaşması mucibince Amerika Birleşik Devletleri bu bakiyeyi talep ediyorlardı. Müruru zaman dermeyan edilip edilemeyeceği meselesi ortaya çıktı. Bu esaslı meseleye Yüksek Mahkeme müspet cevap verdikten sonra tâli bir meselenin halli icap etti: Geçici Hükûmetin (*Kerensky*) tanınmasından Sovyet Hükûmetinin tanınmasına kadar geçen 16 senelik müddet içinde müruru zaman işlemiş midir ? ABD.

Yüksek Mahkemesi Geçici Rus Hükûmetinin Rus Devletini ABD. nezdinde 1917 den 1933 e, yani Sovyetlerin tanınması tarihine kadar temsil ettiğini kabul etti. ABD. Hükûmeti Sovyet Hükûmeti tarafından Rusyada yapılan mukaddem tasarrufları muteber hale getiren, Sovyet Hükûmetinin tanınması keyfiyetinin, ABD. tarafından Geçici Hükûmetin mukaddem tanınmasının neticelerini ortadan kaldırdığını müdafaa etmekteydi. Mahkeme bu neticeyi kabul etmedi; yabancı bir hükûmetin tanınmasının, bu tanıma takaddüm eden zaman zarfında bizzat kendi ülkesi dahilinde yapmış olduğu tasarruflar bakımından (burada Sovyet Hükûmetinin Sovyet Rusyada yaptığı tasarruflar) olan tesiriyle bunun (yani ABD. tarafından tevcih edilen tanımanın) Amerika Birleşik Devletlerinde eski Sovyet Hükûmetiyle Amerikan tab'ası arasında yapılan ticarî muameleler bakımından olan tesirleri arasında bir fark yaptı. Bunun neticeleri şunlardır: *de jure* bir hükûmet şekline inkilâp eden *de facto* hükûmetin yaptığı tasarruflar kısa bir zaman içinde muteber hale sokulur. Fakat tanıma Amerika Birleşik Devletleri ile evvelce tanınmış bir hükûmet arasında yapılmış ve Amerika Hükûmetinin siyasetine uygun olan ticarî muameleleri iptal etmez. Tanımanın gayesi Amerikan vatandaşlarını, emin bir şekilde hangi hükûmetle işe girişebilecekleri ve bunların Amerika Birleşik Devletlerindeki temsilcilerinin kimler olduğu hususunda tenvir etmektir. Demek ki Yüksek Mahkeme geçen 16 sene içinde müruru zamanın işlediğini kabul ediyordu.

D. — Devlet ve Hükûmet olarak tanıma hakkında neticeler.

Tanıma mefhumu inkişaf etmiştir. Bu inkişaf siyasîden hukukîye doğru olmuştur. Evvelce münhasıran siyasî bir mahiyet arzeden tanıma, bugün tamamen olmasa bile kısmen ve bilhassa hukukî bir mâna almıştır. Kurucu bir tasarruf telâkki edilirken yarı kurucu, yarı beyan edici; ihtiyarî ve hattâ keyfî iken bir mükellefiyet şeklini almış ve ferdî bir tasarruf mahiyeti gösterirken kollektif bir istikamete yönelmiştir. Filhakkâ artık Devletler Hukuku tanımanın, Devletlerin ferdî iradesi mahsulü olduğunu kabul edemez. Bu mevzuda iradeden başka unsurlar rol oynar: sosyal realite ve milletlerarası camianın zaruretleri. Bir Devlet veya Hükûmetin tanınmaya lâyık olması için hangi şartların gerektiğini münakaşa etmek tabiatıyla mümkündür. Fakat tanıma tasarrufu tek taraflı bir beyan şeklini almamalıdır. Tanıma kollektif menfaat, adalet ve hakkaniyet meselesi olmalı ve bu hususun takdiri kazaî yollarla

yapılmalıdır. Tanımının inkişafı kollektifleşme ve bu salâhiyetin bir kaza organına tevdi istikametinde olmalıdır. Bu, halihazırda ulaşılması belki güç, fakat Devletler Hukukunun gayelerine uygun olan merhaledir.

Dr. Charles Crozat

Fransızcadan çeviren :

Dr. Edip F. Çelik

BİBLİYOGRAFYA

I — *Umumî Eserler :*

- ACCIOLY — *Traité de droit international public*. t. I. 1940.
 ANZILOTTI — *Corso di diritto internazionale*. 1928. Fransızca Terc. (Gidel). 1929.
 Türkçe Terc. (S. Erman). 1946, İstanbul.
 ALSAN — *Yeni Devletler Hukuku*. Cilt I. 1950.
 BELLADORE PALLIERI — *Diritto internazionale pubblico*. 5. ed. 1948.
 BİLSEL — *Devletler Hukuku*, Birinci kitap : Devletler, İstanbul 1941.
 BUSTAMENTE Y SIRVEN — *Droit international public*. t. I. 1934.
 BRIGGS — *The Law of Nations*. 1938.
 CAVAGLIERI — *Corso di diritto internazionale*. 1934.
 CAVARE — *Le droit international public positif*. t. I. 1951.
 DELBEZ — *Manuel de droit international public*. 2 e ed. 1951.
 DEVAUX — *Traité élémentaire de droit international public*. 1935.
 DIENA — *Diritto internazionale pubblico*. 4. ed. 1939.
 EAGLETON — *International Government*. Rev. ed. 1948.
 FAUCHILLE — *Traité de droit international public*. t. I.
 FEDOZZI — *Corso di diritto internazionale*. Introduzione e parte generale. 1938.
 FENWICK — *International Law*. 3 ed. 1948.
 GUGGENHEIM — *Lehrbuch des Völkerrechts*. I. 1948.
 HACKWORTH — *Digest*. I.
 HALL (W.E.) — *A Treatise of International Law*. 8 th. ed. 1924.
 HYDE — *International Law*. Vol. I. 1951.
 JESSUP — *A Modern Law of Nations*, Introduction. 1948.
 LE FUR — *Précis de droit international public*. 4 e ed. 1939.
 L'HUILLIER — *Elements du droit international public*. 1950.
 MOORE — *Digest* I.
 OPPENHEIM - LAUTERPACHT — *International Law*. I. 7 th. ed. 1948.
 REDSLOB — *Traité du droit des gens*. 1950.
 ROMANO — *Corse di diritto internazionale* 4 e ed. 1939.
 ROUSSEAU — *Droit international public*. 1953.
 SCELLE — *Précis de droit des gens*. t. I. 1932.
 — *Manuel de droit international public*. 1948.
 SCHWARZENBERGER — *Manual of International Law*. Sec. ed. 1950.
 SIBERT — *Traité de droit international public*. t. I. 1951.

- SMITH — Great Britain and the Law of Nations. 1932.
 SPIROPOULOS — Traité théorique et pratique de droit international public. 1933.
 STRUPP — Elements de droit international public. t. I. 1930.
 VERDROSS — Völkerrecht. 2 Auf. 1950.

II — *Doğrudan doğruya tanımaya dair eser ve etüdler:*

- ANNUAIRE de l'Institut de droit international. 1938.
 ARECHAGA — Reconoscimento de Governios. 1947.
 BOSOTTINI — Contributo alla teoria degli atti internazionali nel diritto internazionale. 1951.
 BRIGGS (H. W.) — Recognition of States: some reflexions on doctrine and practice. A. J. I. L. 1949.
 De facto et de jure Recognition. A. J. I. L. 1939.
 CAVARE, La reconnaissance de l'Etat et le Mandchukuo. R. G. D. I. P. 1935.
 CERETTI — Il non riconoscimento come pretesa sanzione. (Scritti in onore di S. Romano). 1939.
 CHATELAIN — La reconnaissance internationale. Etudes G. Scelle. t. II. 1950.
 CHEN (TI CHIANG) — The International Law of Recognition. 1951.
 ERICH — La naissance et la reconnaissance des Etats. Rec. des Cours. t. 13. (1938).
 FLORY — Le statut international des gouvernements réfugiés et le cas de la France libre. 1952.
 FUSCO (S.) — Il riconoscimento di Stati nel diritto internazionale. 1938.
 GEMMA — Les gouvernements de fait. Recueil des Cours. t. 4. (1924).
 GRAHAM — League of Nations and the recognition of States.
 HERVEY — Legal Effects of Recognition in international Law as interpreted by the Courts of the U. S. 1928.
 KELSEN — Recognition in international Law. A. J. I. L. 1940.
 KUNZ — Die Anerkennung von Staaten und Regierung im Völkerrecht. (Handbuch Stier-Somlo. Bd. II.). 1928.
 LAGARDE — La reconnaissance du gouvernement des Soviets. Paris. 1924.
 LAUTERPACHT — Recognition in International Law. 1947.
 MAC MAHON — Recent changes in the recognition Policy of the U. S. 1933.
 MARSHALL BROWN — The legal effects of Recognition. A. J. I. L. 1950.
 MC NAIR — The Stimson Doctrine of non recognition. E. Y. B. I. L. 1933.
 MICELI — Il problema del riconoscimento nel diritto internazionale. Riv. D. I. 1927.
 NERVO — La doctrine Estrada et la reconnaissance des gouvernements de facto (Séances et travaux de l'Académie diplomatique internationale. 1931).
 RAESTADT — La reconnaissance internationale des nouveaux Etats et des nouveaux gouvernements R. D. I. L. C. 1936.
 REDSLOB — La reconnaissance de l'Etat comme sujet de droit international. Revue de droit international. 1934.
 SALVIOLI — Il riconoscimento degli Stati. Riv. D. I. 1926.
 SIOTO - PINTOR — Les Sujets du Droit International autres que les Etats. Rec. des Cours, t. 41, 1932/III.
 SPIROPOULOS — Die de facto Regierungen im Völkerrecht. 1926.
 VENTURINI — Il riconoscimento nel diritto internazionale. 1946.
 VERDROSS — Die Anerkennung von Staaten. (Wört. Strupp. 1924, Bd. I).

WILLIAMS — La doctrine de la reconnaissance en droit international et ses développements. Rec. des Cours. t. 4 (1924).

III — *Kararlar külliyatı* :

BRIGGS — The Law of Nations Cases, Documents and Notes. 1938.

DICKINSON — A selection of Cases and Readings on the Law of Nations, 1929.

— Recognition Cases. A. J. I. L. 1934.

GREEN — International Law through the Cases. 1951.

HUDSON (M. O.) — Cases and other Materials on International Law. 2 e ed. 1936.

SCHWARZENBERGER — International Law as Applied by International Courts and Tribunals. t. I. 1945.
